

Херман Мелвил

ЧОВЕК КОЈИ ПРОДАЈЕ ГРОМОБРАНЕ

Каква величанствена неуједначена грмљавина, помислио сам, стојећи на каменој плочи испред мог камина међу брдима налик Широкој планини, док су расути громови тутњали над главом и трескали доле међу долинама, а сваки гром праћен цик-цак блесцима и брзим укошеним ударима јаке кише, која је звучно одзвањала, као напад врхова копаља по мом ниском крову од шиндре. Претпостављам, међутим, да овде негде планине леме и појачавају грмљавину, тако да је овде далеко величанственије него у равници. Чуј! – неко је пред вратима. Ко је овај који бира време грмљавине да иде у посете? И зашто он, како то приличи човеку, не користи звекир, уместо што прави то тужно клопарање песницом о шупљу плочу? Али пусти га нека уђе. Ах, ево га, долази. „Добар дан, господине.” Један потпуни странац. „Седните, молим вас.” Какав то чудан штап за ходање он носи.

„Лепа грмљавина, господине.”

„Лепа? – Грозна!”

„Мокри сте. Станите овде на плочу испред ватре.”

„Ни за шта на свету.”

Странац је и даље стајао тачно на средини дома, где се прво и поставио. Његова необична појава наводила је на пажљивије испитивање. Мршава, суморна фигура. Коса тамна и права, замршено се пружала пореко чела. Његове упале очне дупље биле су оивичене ореолом индиго боје и поигравале с неком врстом безопасне муње: зрак без муње. Читав човек је цурео. Стајао је у барици на голом храстовом поду: његов чудни штап за поштапање стајао је усправно уз њега.

Била је то некаква угланцана бакарна шипка, дуга четири стопе, уздужно причвршћена за једноставан дрвени штап, тако што су у

њег биле увучене две кугле од зеленкастог стакла, окружене бакарним тракама. Та метална шипка завршавала се на врху у три правца, у три оштра зупца, светло позлаћена. Он је ту ствар држао само за онај дрвени део.

„Господине”, рекао сам, уз љубазан наклон, „да ли ја то имам част да ми је дошао у посету онај славни Бог, Јупитер Громовник? Тако је он стајао на древној грчкој статуи, држећи муњу. Ако сте ви он, или његов намесник, ја морам да вам захвалим за ову племениту непогоду коју сте закували међ нашим планинама. Чујте: то је била величанствена развала. Ах, за некога ко је заљубљен у величанствене ствари, добро је да има Громовника лично у своме дому. Од тога гровови постају још бољи. Али молим вас, седните. Ова стара наслоњача са седиштем од рогозине, слажем се, слаба је замена за ваш увек зелени престо на Олимпу; али благоизвоилите сести.”

Док сам ја тако пријатно говорио, тај странац ме је посматрао, на пола зачуђен, напола у некој врсти ужаса, али се није ни педаљ померио.

„Хајдете, господине, седните; треба да се осушите пре него што опет кренете даље.”

Поставио сам примамљиву столицу на широку плочу испред камина где је мала ватра била потпаљена тог поподнева како би распршила влажност, не хладноћу; јер је био почетак септембра.

Али без обраћања пажње на моје наговарање, и даље стојећи на средини пода, странац ме је гледао злослутно и говорио.

„Господине”, рекао је, „опростите ми, али уместо да прихватим ваш позив да седнем онамо на плочу испред камина, ја вас свечано упозоравам, да би вам најбоље било да прихватите *мој*, и станете поред мене на средину собе. Благи Боже!”, узвикнуо је почињући „ето још једног страшног праска. Упозоравам вас, господине, напустите плочу испред камина.”

„Господине Јупитеру Громовниче”, рекао сам, тихо се померајући ка каменој плочи, „Ја овде врло добро стојим.”

„Јесте ли ви онда тако страшно неупућени,” узвикнуо је он, „да не знате да је далеко најопаснији део куће, за време тако страховите непогоде као што је ова, управо камин?”

„Не, нисам то знао,” рекох, нехотично закорачивши на прву даску поред камена.

Странац је сада упутио тако непријатан израз упозорења да сам – опет нехотично – закорачио натраг на камену плочу и поставио се у најусправнији, најпоноснији положај који сам могао да заузем. Али ништа нисам рекао.

„За име Бога”, узвикнуо је, с чудном мешавином зебње и застрашености – „за име Бога, померите се са те камене плоче. Зар не знате

да су загрејани ваздух и гареж проводници; – а да ништа не кажем о овим огромним гвозденим решеткама? Напустите то место – пре-клињем вас – наређујем вам.”

„Господине Јупитере Громовниче, нисам навикао да ми се наређује у сопственој кући.”

„Не називајте ме тим паганским именом. Богохулни сте у ово време страхоте.”

„Господине, хоћете ли бити тако добри да ми кажете којим се послом бавите? Ако тражите заклон од непогоде, ви сте добро-дошли, све док се уљудно владате, али ако долазите послом, одмах почните. Ко сте ви?”

„Ја сам продавац громобрана,” рекао је странац, ублажујући свој тон; мој посебан посао је – благи Боже! Какав прасак! Да ли вас је икада ударио, ваше просторије, хоћу да кажем? Није? Најбоље је бити снабдеван.” Важно звецкајући својим металним штапом по поду, настави: „Разуме се, када грми нема утврђења; па ипак, рецимо само неку реч, и од ове куће могу да створим Гибралтар махнувши неколико пута овим штапом. Чујте, какви Хималајски потреси.”

„Прекинули сте себе, ваш нарочити посао о коме сте управо хтели да причате.”

„Мој нарочити посао јесте да путујем по земљи због наруџбина громобрана. Ово је мој узорак громобрана”, лупка својим штапом. „Имам најбоље препоруке”, претура по својим џеповима. „У Кригану прошлог месеца, поставио сам двадесет и три шипке на само пет зграда.”

„Чекајте мало. Зар то није било у Кригану прошле недеље, негде око поноћи, у суботу, да су онај шиљати црквени торањ, велики брест, купола дворане за састанке били погођени? Нека од ваших шипки је била тамо?”

„Нису на дрвету и куполи, али на врху шиљатог црквеног торња јесте.”

„Од какве је онда користи ваша шипка?”

„Од користи за живот или смрт. Али мој радник је био необазрив. Причвршћујући громобран за шиљати црквени торањ, допустио је да један део метала додирне лимену облогу. Отуда тај удес. Није моја грешка, него његова. Чујте ово!”

„Пустите то. Тај удар прасне довољно гласно да се чује и без показивања прстом. Јесте ли чули за случај у Монтреалу прошле године? Једну службеницу је ударио гром док је стајала поред кревета са бројаницама у руци; перле су биле металне. Да ли се ваш обилазак пружа до Канаде?”

„Не. А ја чујем да су тамо само гвоздени громобрани у употреби. Требало би да имају *моје*, који су од бакра. Гвожђе се лако сједињује.

Онда они издуже громобран да буде тако танак да нема довољно јачине да спроведе толико електрицитета. Метал се топи; кућа је уништена. Моји бакарни громобрани никада тако не делују. Ти Канађани су глупаци. Неки од њих на врху направе квргу, што је ризик да може да дође до експлозије, уместо да неприметно спроведе струју доле у земљу, што ова врста громобрана чини. *Мој* је једини прави громобран. Погледајте га. Само један долар по дужној стопи.

„Ово ваше ружење вашег сопственог позива код некога може да створи неповерење према вама.”

„Чујте! Грмљавина све мање мрмља. Приближава нам се и све ближе је земљи, такође. Чујте! Какав заглушујући тресак! Од близине човек затрепери. Још једна муња. Станите!

„Шта радите?” рекао сам, видевши како је одбацио свој громобран, нагнуо се напето према прозору, док су му десни кажипрст и средњи прст били на левом ручном зглобу.

Али пре него што су ми те речи умакле, још један узвик му је измакао.

„Трас!, само три откуцаја – удаљено мање од три миље – онамо, негде у шуми. Прошао сам тамо поред три погођена стабла, расцепљена и светлуцава. Храст привлачи громове више од било које друге врсте стабла, пошто има гвожђа у раствору у својим соковима. Ваш под овде чини ми се да је храстов.”

„Најчвршћа храстовина.” По чудном времену ваше посете, претпостављам да намерно бирате време непогода за своја путовања. Када грмљавина трешти, сматрате да је то нарочито погодно за стварање утисака који су повољни за вашу трговину.”

„Чујте ово – Грозно!”

„За некога који би да наоружа друге неустрашивошћу, ви сами изгледате неприкладно плашљиви. Обичан човек бира лепо време за своја путовања; ви изабирате непогоде; па ипак...”

„Да, ја путујем у време непогода, ту се слажем с вама; али не без посебних мера предострожности које само човек који продаје громобране може да зна. Чујте! Брзо – погледајте на мој узорак громобрана. Само један долар по дужној стопи.”

„Врло леп громобран, рекао бих. Али које су то ваше нарочите мере предострожности? Ипак, прво ми допустите да затворим оне шалоне; киша која пада искоса може да прође кроз прозорски оквир. Препречићу то.”

„Јесте ли полудели? Зар не знате да је гвоздена шипка брз проводник? Одустаните.”

„Ја ћу онда једноставно да затворим шалоне и позовем мог момка да ми донесе неку дрвену пречку. Молим вас, додирните онај потезач за звонце.”

„Јесте ли ви помахнитали? Тај кабл би могао да вас разнесе. Никада немојте додиривати кабл када грми, нити да додирујете било какво звоно.”

„Молим вас, хоћете ли ми рећи где и како човек може да буде безбедан по оваквом времену? Постоји ли неки део моје куће који смем да додирнем и да се надам да ћу преживети?”

„Има; али није ту где сада стојите. Одмакните се од тог зида. Струја понекад може да прође низа зид, а пошто је човек бољи проводник од зида – напустиће зид и проћи кроз њега. *Овај* мора да је пао врло близу. То мора да је била лоптаста муња.”

„Врло могуће. Реците ми одмах, који је, по вашем мишљењу, најбезбеднији део ове куће?”

„Ова соба и ово место где ја стојим. Приђите овамо.”

„Прво да чујем разлоге.”

„Чули сте ово! – после муње удар – прозорски оквири се тресу – кућа – кућа! – приђите ми овамо, одмах!”

„Разлози, молим.”

„Приђите ми овамо!”

„Опет вам хвала, мислим да ћу да останем на свом старом месту, испред камина. А сада, господине громобранитељу, у паузи громава, будите тако добри да ми кажете ваше разлоге због чега сматрате управо ову собу у кући као најбезбеднију, а место на коме управо стојите као најбезбедније у њој.”

Сада је дошло до малог прекида непогоде. Продавац громобрана је изгледао растерећен, па је одговорио:

„Ваша кућа је једноспратна, са таваном и подрумом; ова соба се налази између. Отуда њена релативна безбедност. Зато што муња понекад пролази од облака до земље, а понекад од земље ка облацима. Да ли схватате? – и ја одабирам средину собе, јер, ако би гром уопште ударио у кућу, он би дошао кроз оџак или зидове; и тако, очигледно, што сте даље од њих у толико боље. Приђите ми сада.”

„Сада. Нешто што сте управо рекли, уместо да ме уплаши, на чудан начин ми је улило поверење.”

„Шта сам то рекао?”

„Рекли сте да гром понекад блесне од земље ка облацима.”

„Да, повратни ударац, како се то назива; када земља, пошто је преоптерећена течностима, блесне свој вишак навише.”

„Повратни удар; то јест од земље ка небу. Све боље и боље. Али дођите овамо испред камина и осушите се.”

„Боље ми је овде и боље кад сам мокар.”

„Како то?”

„То је најбезбедније што можете да урадите – чујте, опет – јесте да се потпуно наквасите када је грмљавина. Мокра одећа је бољи проводник од тела; па тако, ако гром удари, може да прође кроз влажну одећу а да и не додирне тело. Непогода се опет појачава. Имате ли неки тепих у кући? Теписи су непроводници. Донесите неки, како бих могао да стојим на њему овде, а и ви, такође. Небеса се зацрњују – сумрак је у подне. Слушајте! – тепих, тепих!”

Дао сам му један; а за то време планине као прекривене неким капуљачама као да су се приближавале и као да су насртале на кућу.

„А сада, пошто нам ова наша занемелост неће помоћи,” рекао сам, поново стајући на своје место, „хајде да чујем ваше мере предострожности док путујете за време грмљавинске непогоде.”

„Сачекајте док ова прође.”

„Не, наставите са предострожностима. Стојите на најбезбеднијем могућем месту по сопственом казивању. Наставите.”

„Онда, само укратко. Избегавам борова стабла, високе зграде, напуштене штале, пашњаке на висоравнима, текућу воду, стада крива и оваца, гомиле људи. Ако путујем пешице – као ово данас – не ходам брзо, ако идем својим чезама не додирујем стражњи део или бочне делове; ако јашем на коњу, сјашем па онда водим коња. Али више од свега избегавам високе људе.”

„Да ли ја то сањам? Човек избегава човека? И то још у време опасности.”

„Високе људе за време грмљавине избегавам. Јесте ли толико страшна незналица па да не знате да је висина човека од шест стопа довољна да се на њега сручи један наелектрисани облак? Зар усамљени житељи Кентакија, који ору, не бивају покошени на још недовршеним браздама? Не, ако неки човек од шест стопа стоји поред текуће воде, облак ће га понекад *огабрати* као проводника ка тој текућој води. Чујте ово! Наравно, онај тамо црни шиљаст врх је расцепљен. Да, човек је добар проводник. Муња прође кроз наскорз кроз човека, а само огули дрво. Али господине, задржали сте ме толико дуго да вам одговарам на питања, а ја још нисам прешао на посао. Хоћете ли наручити једну од мојих шипки? Погледајте на овај узорак? Видите: направљен је од најбољег бакра. Бакар је најбољи проводник. Ваша кућа је ниска; али пошто се она налази у планинама, та нискост је ни најмање не снижава. Ви горштаци сте највише изложени. У планинским државама би продавац громобрана требало да има много посла. Погледајте овај узорак, господине. Једна шипка би одговорила потребама куће која је мала као ова. Погледајте ове препоруке. Само једна шипка, господине; кошта само двадесет долара. Чујте ово! Одоше све гранитне планине Таконик и Хусик слупане заједно као шљунак. По звуку то мора да је

треснуло у нешто. Једно узвишење од пет стопа изнад куће зашти-тиће радијус од двадесет стопа свуд око шипке. Само двадесет до-лара, господине – једна стопа један долар. Чујте ово – Страшно! – Хоћете ли наручити? Хоћете ли да купите? Да запишем ваше име? Помислите да постанете гомила угљенисане изнутрице, као неки везани коњ спаљен у штали, и све то само у једном блеску!”

„Ви вајни изасланиче, нарочити и опуномоћени министре за и од Јупитера Громовника”, насмејао сам се; „ви обични човече који дола-зите овамо да ставите себе и своје цевке између иловаче и неба, да ли мислите да, зато што креснете мало зелене светлости из Лајденске боце, можете потпуно да спречите небески гром? Ваша шипка рђа или пукне и где сте онда? Ко вас је овластио, вас Тецеле, да торбарите на-около ваше опроштајнице божанских прописа? Длаке на нашим гла-вама су одбројане као и дани наших живота. И кад грми и кад сија сунце. Стојим опуштено у рукама мога Бога. Лажни преговарачу, од-лази! Видите ли, померање непогоде ваља се унатраг; кућа је неоште-ћена; на плавим небесима читам у дуги, да Божанство нема намеру да поведе рат на човековој земљи.”

„Безбожни бедниче”, запенио је странац, коме је тамнило лице док је дуга сијала, „објавићу ваше неверне идеје.”

„Губите се! Мичите се брзо! Ако брзо можете, ви који засветлите по влажном времену као свитац.”

Тај мргуд је постао још црњи у лицу; кругови индиго боје увећали су се око његових очију као прстенови непогоде око поноћног месеца. Скочио је на мене, упро своје трозубе ствари право у моје срце.

Шчепао сам је; преломио; треснуо; згазио је; вукући тог громобран-ског краља кроз врата, бацио искривљени бакарни скиптар за њим.

Али и поред мог опхођења и упркос мојим упозорењима ком-шијама, продавац громобрана и даље борави на терену: и даље пу-тује по непогодама и наставља да тргује са страховима људи.

ХЕРМАН МЕЛВИЛ (Herman Melville, 1819–1891), амерички писац, приповедач и песник. Аутор је бројних књижевних дела која припадају жанру авантуристичке прозе, изузетно тражене и популарне током XIX века. Ипак, величином свог талента Мелвил је надрастао скучене оквире жанра, стварајући прозу која спаја динамичну митску драму, спиритуалност и универзална проблемска питања на трагу егзистенцијалистичких представа о друштву и појединцу.

Најпознатија дела су му романи Тајпи (1946), Ому (1947) и Моби Дик (1851).

С енглеског превода и белешку о аутору сачинио
БОРЂЕ КРИВОКАПИЋ